

МИТОЛОГИЈА НА ТРАНЗИЦИЈАТА

АЛЕК ПОПОВ

Книгата е објавена со поддршка на програмата
Креативна Европа на Европската унија

Овој проект е реализиран од Европската комисија. Изданието ги одразува гледиштата само на авторот и Комисијата не може да се смета одговорна за каква било употреба што може да произлезе од информациите што се содржат во него.

Република Северна Македонија

Министерство за култура

БИБЛИОТЕКА – АКВАМАРИН

Главен уредник
Филип Димевски

Лектура
Ирена Ралева

Јазична редакција
Андреј Јованчевски

Наслов на оригиналот:
Алек Попов *Митологија на прехода*

© **Alek Popov**

Компјутерска обработка
Бегемот

Ликовно уредување
Наталија Лукомска

© Сите права на изданието ги има БЕГЕМОТ ДООЕЛ – Скопје. Забрането е копирање, умножување и објавување на делови или на целото издание во печатени или електронски медиуми без писмено одобрение од издавачот.

МИТОЛОГИЈА НА ТРАНЗИЦИЈАТА

АЛЕК ПОПОВ

(РАСКАЗИ)

превод од бугарски јазик
Душко Крстевски

СОДРЖИНА

ВОВЕДНА РЕЧ	7
ДРУГИ СВЕТЛА	9
СИСТЕМ ЗА КОНТРОЛА	18
ИЗВЕШТАЈОТ Е ДАДЕН	23
ТЕШКА ИСПОВЕД	30
СЛУЧАЈОТ „АЊУТА“	41
МЕТАБОЛИЧНИТЕ ЛУЃЕ	58
ПОРНОСМРТ	65
МИСТЕРИОЗНАТА ЦИСТЕРНА	92
БАНКАТА НА СИТЕ СВЕТИИ	139
ЦИКЛУСОТ ЗА ЗЕЛКАТА	159
СЕЌАВАЊА НА КОСАЧКАТА	178
ПАТОТ ЗА СИРАКУЗА	197
ДЕНОТ НА НЕЗАВИСНОСТА	222
КОВАЧИ	247
SOLVE ET COAGULA	269

ВОВЕДНА РЕЧ

Излезе така што, и покрај можностите и искушенијата што ги нудеше животот во странство, одбрав да го поминам поголемиот дел од 90-те во Бугарија. Првиот расказ во оваа антологија е напишан во текот на 1989-та, а последниот некаде при крајот на 97-та. „Да ти се случи да живееш во интересни времиња“, гласи една стара кинеска клетва. И ете, ми се случи. Или, поскоро, НИ се случи. Живеевме и преживеевме: кој повеќе, кој помалку. А имаше и такви што не преживееја. За нив станува збор во оваа книга. Можеби неслучајно расказите најчесто се водат од прво лице, а лирскиот јунак сака да подвлече дека се јавува како сведок, а понекогаш дури и како директен учесник во настаните. Сфаќам дека таквата улога буди очекувања за документарна веродостојност. Се плашам дека таквите очекувања ќе останат неисполнети. Никогаш не сум си поставувал задача да бидам хроничар на епохата. Ова се, всушност, моите рефлексии на стварноста. Хроника на фантазијата што се судрила со дивите патишта на слободата, без кочници, без табуа. Документ за чудните движења на фантазијата, испроцирани од револуционерните – и по обем и по интензитет – промени во општеството. Мојот начин да преживееам. Бев таму, бев тогаш и ќе посведочам за нашата заедничка лудост. За занесот и падот, за апсурдот што го понижуваше нашето секојдневие, за нихилизмот што изникна од коренот на надежта. За вечната човечка сла-

бост и вечното неостварување на утопиите. Бев таму: и кога се урна старото, и кога се крена новото, и кога новото напукна, а под него се покажа старото... Бев таму. Не избегав. Сè видов со очите, но го опишав така како што го почувствував со срцето. А што ќе видиш ти, драг читателу, тоа е веќе друго прашање. Можеби и ќе си речеш: а, бе, какви се овие глупости?! Понекогаш и јас си го велам истото. Читам и се чудам: како ми паднале на памет овие нешта, од каде, зошто? Интересните времиња раѓаат интересни форми на мислата. Оставив сè како што си беше, како соба на тинејџер по откачена забава, како лабораторијата на некој ненаситен научник со епрувети и садови што сè уште чадат, во кои зовриваат непредвидливи соединенија. Не жалам за ништо. Минатото не може да се смени. Се менува само сегашноста.

Авторот

ДРУГИ СВЕТЛА

ТAA СИ ОТИДЕ ОТКАКО ОСТАВИ КУП валкани чинии во мијалникот. Ете, веќе цел час живеам без неа. Значи ли тоа дека можам да ги преживеам и другите часови? Домот ми е во неред. Нејзиниот омилен ред. Насекаде – преполнети пепелници, кутии од цигари и кибрити, исполнети со догорчиња. И чаши од кафе, полни со догорчиња. Нема да проветрувам за уште малку да го подишам нејзиниот воздух. Еве ја нејзината фотелја. Нејзината дамка врз тепихот. А еве ѝ ја и перницата. Врз розовата навлака се залепени долги руси влакна. Шкафот зјае, нејзиното крило е празно. Не сосема. Заборавила два чифта гаќи и едно чорапче со боја на циклама. Случајно или намерно?

Седев до прозорецот и гледав како самракот се впира во небото, во рамните бели покриви, во сидовите на кујната. Секој дел од моето сеќавање беше исполнет со нејзиното име. Еден огромен шкаф со оловни букви. Мојот мозок трескавично отпечатува мисли со нејзиното име. Ми доаѓа да го отворам прозорецот и да ги расфрлам како покани. Најважното е сега да не тонам во спомени, никакви спомени!

Се сеќавам на инаетливиот израз со кој одбиваше да ги мие чиниите во текот на последниот месец. Сочната долна усна. Презирот со кој ја одминуваше правосмукалата, машината за перење, чергата во бањата. Никогаш не било повалкано и понеудобно дома. Се правеше дека ништо не забележува, тврдеше дека не догледува. Се

сеќавам на расфрланиот кревет, списанието и тенкиот чад што се креваше над отворените корици. Белата нога се подаваше од под розовиот јорган. Ме намамуваше, ѓавол да ја земе. Чиниите се трупаат во кујната, а таа ме мами. Сè уште ме мами. Работата е во тоа што таа беше од оној пород што сè уште живее во Центарот. Секој знае што претставува Центарот денес. Но, јас не живеам во Центарот, никогаш не сум живеел таму, само слегувам понекогаш. Се сеќавам... О, доста веќе, крај! Колку глупава машина е тоа сеќавањето, вистинска латерна. А надвор е темница, ноќ.

Неочекувано, на покривот на соседната зграда блесна светлина од батерија. Некој брзо го изгасна светлото. Чудно, што може да бара човек во ова време горе. Еве, пак! Зракот секавично го пронижа мракот и се изгасна. И така неколку пати. Знаев дека месечарите навечер се шетаат по покривите, но никогаш не би рекол дека носат батерии. Жолтиот сноп прострела накај небото и одеднаш се заклати, како да даваше сигнал некому. Потоа се сокри и веќе не се појави. Почекав уште малку. Дали, сепак, ова не беше навистина сигнал... Во секој случај, тоа ми помогна да не мислам на неа извесно време. Си помислив дека нема да згрешам ако си легнам. Допирајќи ги сидовите со рацете, се довлечкав до спалната. Не сакав да го палам светлото. Нејзиното тлеечко присуство ме демнеше отсекаде, нејзините догорчиња се нејзините моќи. Во самракот, чаршафите меко розевееја како некаков далечен призрак на утрото. Ги тргнав со еден замав – и тие се нејзини. Изгледа, намерно ги оставила, за да се мачам уште долго во длабочините на нејзиниот мирис. Вештица! Само што јас не сакам да се мачам. И без тоа сум измачен. Ја тргнав покривката од креветот и се покрив со неа. Креветот – широк, не знам на каде да се свртам. Се сетив на оној со батеријата. Што бараше на покривот? Неосетно сум заспал.

Се разбудив многу рано. Собата се прелеваше од светлина како кригла пиво, ослепувачки бела пена нежно ми шумолеше над очните капаци. Устата ми се имаше исушено од сонот и жедно млацнав. Речиси и заборавив што сонував. Станав и отидов до прозорецот. Бледо руменило ги имаше залеано рамните покриви. Цирусни златести облаци пловеа како златни лаѓи на хоризонтот. По навика, тргнав да се свртам за да ѝ го бакнам заспаното лице, но веднаш се сетив дека сега сум сам, еден напуштен маж, и останав со грбот накај креветот. До каде што стигнуваше погледот, на покривите стрчеа антени како исушени трски. Почувствував огромна потреба од чист воздух и го отворив прозорецот. Нешто брзо излета надвор. На почетокот си помислив дека тоа е само миризбата на догорчињата што ферментираа; потоа се сетив дека тоа беше нејзината атмосфера. Но, веќе беше доцна. Воздухот, студен и бистар, штотуку филтриран, но силно наелектризиран, се лепеше по откриените делови на моето тело, по лицето, по вратот, по нозете и особено врз мојата горна усна, небаре пиев млеко со кајмак. Причината е, најверојатно, блиската електроцентра. Постојано го доловувам монотоното шумолење штом го отворам прозорецот. Оџаци со црвени и бели рабови се извишуваат над покривите, а малку под нив два моќни пресечени конуси како задремани вулкани. Тоа непрекинато шумолење воопшто не ме нервира, дури и ќе ми недостасува ако некогаш исчезне. Но, таа не можеше да се навикне. Затоа настојуваше прозорците секогаш да бидат затворени. Ја сфаќав: досега живеела само во Центарот, каде што сè е поразлично и каде што, ми се чини, никогаш не би успеал да се навикнам...

Центарот денес е една плевелосана дупка. Куќите се рушат, повеќето продавници се затворени. По разрушените булевари, обраснати со трева, ретко се движат коли, само овде-онде по некој залутан пешак. Прозор-

ците на големите згради, некогашните институции, зјаат со испокршени стакла. Напуштена зона. И сепак ова место зрачи со некоја магија што ги тера младите од станбените комплекси да се собираат овде на куп за време на неработните денови. Страничните улички се дават во зеленило, не може да им се види крајот од дивите грмушки, дрвја, плевел. Те обзема чувство како да си дошол во оаза. И куќите се едни смешни, со кулички, терасичи, балкончиња, со кружни прозорци и разрушени гипсени корнизи. По тротоарите се паркирани стари изгниени автомобили, на чии скапани остатоци се вгнездил некаков особено црвеникав плевел. Во Центарот живеат најубавите девојки... Тоа е така, а зошто, не знам. Не можат да се споредат со нашите од комплексот: слаби, рамни, со големи заби и песочна кожа. Сакам да кажам, страшно се слатки, имаат сè, па дури и останува... Играат прекрасно, умеат да се облечат, сакаат да се веселат. Извесно време не можев да сфатам каде се губат преку неделата, со што се занимаваат. Ништо посебно: седат дома, разговараат по телефон, шијат, читаат, зјапаат низ балконот, се шетаат, собираат сили за сабота и недела. За време на неработните дни, местата во Центарот се отворени дури до зори. Доаѓаат момчиња, мажи. Ете, така си живееја.

На почетокот бев вљубен во сите, потоа во три или четири, на крајот само во неа. Зошто?... Музиката грми, а под дрвјата играат ли, играат. Во гранките е замотана жица со разнобојни светилки. На шанкот, во замаглени чаши сервираат „Северен сјај“. Таа расеано ја врти чашата во белата рака, црвените усни ѝ сјаат во радосно очекување. Ноќта е топла и мирислива, очите ѝ се топат како коцки лед, а во самракот тркалезните грмушки нежно воздивнуваат. Точно над Центарот, во ќерамидното небо, останало темносино изворче од кое сиркаат те свезди те рокче од месечина.

Се прашував да не сквернавам нешто, фрлајќи ги нејзините догорчиња. Ги истурив на еден весник, ги стуткав во топка и ги фрлив во шахтата. А можеби така и треба? Но, не бев уверен. Влегов да се избањам. Додека водените капки ми удираа по ушите, продолжив да мислам на неа и на мене. Не беше прифатливо да се носат девојките од Центарот дома. Но, тоа си беше моја работа. Во нашиот влез има триесет станови и никому не му е гајле за другите. Речиси никој не забележа дека живеела овде, дека си отишла. Само јас...

Последните капки вода ми се цедеа по нозете. Стоев сам и гол среде бањата со глупавата туш-батерија в рака.

Неосетно се стемни додека скитав низ празните соби. Веќе не мирисаше толку на догорчиња, но од тоа ми стануваше само уште попразно. Ми текна да запалам цигара, но не најдов. Гледав во темницата зад прозорецот. Вечерва, електроцентралата испушта некакви честички што ја проголтуваат светлината. Сосема се безопасни и до изутрината се распаѓаат, така што никому не пречат. Само што небото над комплексот е секогаш темно, без месечина и ѕвезди, со боја на препечена глина. Отспротива светкаа црвените лампички на оџаците, си помислив дека и тоа е убаво, кога на соседниот покрив проблесна зрак и веднаш се скри. Човекот со батеријата! Што бара таму? Еве го пак! Светлината се лизгаше ниско, осветлувајќи ги антените. Во тој миг горев од љубопитство. Ми доаѓаше да истрчам отспротива и да се качам горе. Но, си помислив дека дотогаш оној ќе кидне. Одетнаш окото на батеријата се насочи кон мојот прозорец. Неволно се тргнав, иако добро знаев дека тоа е случајно. Жолтиот сноп одново се насочи накај антените, потоа го понижа небото и се скри. Почевав малку. Покривите тонеа во мрак. Си помислив дека нејзиното присуство би ме отстргнало од ова непотребно љубопитство. Но, неа ја немаше. И како некаков вакуум неумоливо да ме вшмукуваше.

Ме разбуди продорен свон. Денот беше како заслепувачка батерија што ми ги параше очите. Се имав одвикнато од телефонот, па не реагирав веднаш. Го оставив да свони три-четири пати додека си го размрдам задникот. Ја кренав слушалката, сигналот ми одекна во увото: слободно, слободно, слободно... Ме опфати необјаслива мака што ме сечеше. Жолти и розови облачиња почнаа да танцуваат по белите сидови. Седнав на еден стол. Собата изгledаше сосем гола, само подот беше посеан со ѓубре. Низ големите прозорци без завеси печеше крупно ултравиолетово сонце. Воздухот беше сув и неподвижен. Ми текна дека ако останам уште малку во оваа положба, ќе се претворам во сол. Затоа решив да ги измијам чиниите.

Во текот на целиот ден, додека чистев, мислата за батеријата на покривот не ми даваше мир. Имав мал план за вечерта и тоа ме охрабруваше. Сега, кога таа веќе си отиде, имав потреба од нешто со што ќе го исполнам времето без неа. Откако ги измив валканите чинии, го измив подот на кујната и минав по другите соби со правосмукалката. Беше доцна попладне, кога од неа веќе немаше ниту трага. И миризбата беше подруга, речиси и немаше никаква миризба. Чашите се сушеа врз една крпа на масата. Надвор се смрачуваше. Чистата долна облека беше пријатно залепена под облеката. Се чувствував малку напрегнат, но инаку бев задоволен од себеси. Мораше да ја побарам мојата батерија.

Ја сетив студената вечер по рамената и неочекувано се почувствував многу лесен, речиси среќен. Воздухот одвај доловливо трепереше. Белата светлина на светилките висеше над задреманите автомобили. Единствено црвените сигнални лампички на оџаците го имаа пробиено неонскиот свод. Од зад кантите за ѓубре се појави едно напнато старче во тренирки. Сребреникава пот му ја оросуваше слепоочницата. Помина со кравји кас по-

крај мене, со поглед фанатично вперен напред. Неговите спортски патики осамено шлагаа по влажниот ноќен асфалт. Ја пресеков тревата меѓу зградите и влегов во влезот отспротива. Го повикав лифтот. Расипаниот бројач над вратата анемично светна. Нетрпеливо гледав низ скршеното стакло на лифтот. Челичните сајли глуво цивкаа во празниот простор под него. Лифтот што слегуваше ме облеа со студен воздух. За минута бев горе.

Покривот ме потсетуваше на површината на друга планета. Газев по испуканиот од топлина и студ катран, внимавајќи да не се сопнам на каблите, небаре беа нешто живо, пипала или змии. Светлината на батеријата шараше неколку чекори пред мене. Антените фрлаа сенки како џиновски комарци. Сјаењето на уличните светилки се меркаше како редок белузлав чад меѓу покривите. Одеднаш, оџаците ми заличија како вратови на диносауруси што изникнуваат од калта. Црвените очи љубопитно им светкаа. Почувствував дека пливам во пот. За првпат се качував на покрив. Изгледа овде вибрациите на електроцентралата беа доста посилни. Тоа е нешто како морска болест, како што ја опишуваат по книгите. Жолтиот сноп ми се мавташе во нозете без некаков ефект. Притиснат од љубопитност, се качив овде за да откријам нешто, не знаев точно што и сега се чувствував збунет. Го пребарав целиот покрив, но не наидов на ништо посебно. Само пукнатините на катранот се разгрануваа и се губеа во мракот, загатливи и глуви како линиите на мојата дланка. Разочарано го кренав погледот, кога ја видов светлината на другиот покрив. Но, во следниот миг згасна, како да почувствува дека ја забележав. Автоматски ја исклучив батеријата. Стоев неколку секунди во темницата, опфатен од некаков моќен рефлекс, без да расудувам. Потоа ми текна дека можеби само така ми се чини. Зедов здив и ја запалив батеријата. По еден миг се запали и жолтата точка од

другата страна. Не, не беше халуцинација! И тогаш ги видов другите светла...

На секој покрив блескаше батерија – стотици, илјадници. Вибрациите ги прекршуваа зраците и правеа светлата да треперат. Се појавуваа цели созвездија. Го погледнав сувото студено пространство над главата и си помислив дека светот се превртел. Облаците се претворија во празнина и небото е чисто. И јас сум на небото. Ми се сврте светот, но не од морска болест. Како што ја опишуваат во книгите. Забележав дека најблиската светлина се движи. Нагоре, надолу. Оведнаш сфатив дека тоа се луѓе. Светлината се движеше. Ми даваа знак! Малку невешто ја кренав светилката и го повторив движењето. Ми се пристори дека сите други го направиле истото. Потоа настрана. И нагоре.

Сноп светла се нишаа како нива со класје. Ме опфати неопислива возбуда. Во тој миг се почувствував како трошка од една целина, само тоа имаше значење за мене. Не бев сам, не бев тажен. Не знаев кој прв се качил на покривот и почнал оттаму да мавта со батерија, не ме ни интересираше зошто го направил тоа. Ме обзеде неодолива желба да ги поздравам другите, да им дадам знак за себе, како тие што ми даваа мене. Високо ја кренав батеријата и направив лак над мојата глава. Но, каков беше мојот восхит кога ги видов другите како го повторуваат моето движење. Не, ова не беше заговор. Не беше инвазија на вонземјани. Не беше ниту секта на месечари. Ова беше братство на луѓе. Луѓе како мене, кои го избрале најуниверзалниот начин на комуникација – светлината.

Така поминав многу ноќи. Бев среќен и не ми беше грижа за ништо. Често се случуваше да се качам на некој покрив што веќе беше зафатен. Тогаш морав да побарам друг, такво беше правилото на играта. Фала Богу, во градот имаше толку многу покриви! Сè додека еден ден не

дојде наредба до сите претседатели на куќните совети што гласеше: „Заради поголема безбедност, од датумот на објавување на овој документ, се наредува да се ЗАКЛУЧУВААТ сите излези што водат кон покривите. За неисполнување, одговорните лица ќе одговараат пред законот, во согласност со правилата“. Ги заклучија сите излези и ставија таму по еден војник со пушка за да ги чува.

1989 г.